

JANEZ OREŠNIK

MOJ STIK Z JEZIKI IN Z JEZIKOSLOVJEM V OBDOBJU 1965–1980

COBISS: 1.04

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.V24I2.7117](https://doi.org/10.3986/jz.v24i2.7117)

Začenjam z islandoslovjem. Že ko sem pred letom 1965 pregledoval kritične izdaje srednjeveških islandskih besedil, sem opazil, da so bili ponekod v aparatu navedeni tudi podatki iz poznih prepisov na papirju. Precej pergamentnih izvornikov je bilo namreč poniknilo v požarih in drugih naravnih nesrečah ali strohnelo. Marsikaj so skrbni filologi kasnejših stoletij še o pravem času prenesli na papir. Zato so bili tudi pozni prepisi kar pomembni. V njih sem naletel na nenavadne primerke glagolskih oblik za konjunktiv preteklika, namreč pri nekaterih krepkih glagolih je konjunktiv preteklika tu in tam vseboval zobniško pripono *-ð-*, v načelu značilno samo za šibke preteklike. Npr. pričakovani konjunktiv preteklika krepkega glagola *deyja* ‘umreti’ se je glasil in se prevladujoče še vedno glasi *dæ-i* ‘bi umrl’, in redkeje tudi z zobniško pripono *dæ-ð-i*. (To je, kakor bi pri nemškem krepkem glagolu *sterben* ‘umreti’ poleg konjunktiva preteklika *stürb-e* ‘bi umrl’ obstajal tudi *stürb-t-e* in/ali *sterb-t-e*. Iz moderne angleščine tega ne morem predstaviti, saj se je konjunktiv preteklika zdaj ohranil domala samo v obliki *were*, npr. *if I were you* ‘ko bi bil jaz na tvojem mestu’.) Tega islandskega pojava nisem prišteval k spremembi spregatve in ga v disertacijo nisem vključil (morda sem ga omenil), po zagovoru pa sem oblike z zobnikom v krepkem konjunktivu preteklika pretresel podrobno. Ker so oblike po mojih podatkih izvirale iz stoletij po letu 1500, sem dojel, da bi to posebnost mogel raziskati samo na Islandskem, kjer se je bila takrat že dolgo množila listkovna zbirka slovarja za obdobje od leta 1500 do danes. Prof. Jóna Helgasona, ki je bil predstojnik inštituta za islandoslovje v Københavnu in ki me je poznal od časa mojega bivanja na Danskem, sem v pismu zaprosil, naj bi islandskim oblastem priporočil podelitev t. i. vladne štipendije Jugoslaviji, in res je bila štipendija v našem dnevnem časopisju razpisana že za jesen 1965; kot edinemu prosilcu mi je bila odobrena.

Dne 19. decembra 2016 sem imel v Lingvističnem krožku Filozofske fakultete v Ljubljani prvo predavanje o svojem stiku z jeziki in z jezikoslovjem (objava: Orešnik 2017). Drugo predavanje sem podal dne 8. maja 2017 (objava: Orešnik 2018), tretje predavanje pa je bilo 18. decembra 2017 (tukajšnja objava). V vseh treh predavanjih se obravnavajo časovno zelo oddaljeni dogodki, zato je prav mogoče, da to ali ono ni popolnoma resnično. Četrto (in zadnje) predavanje je bilo 19. novembra 2018 (še ni oddano za objavo).

Septembra 1965 sva s soprogo iz Københavna prek Edinburgha s potniško ladjo odpotovala v Reykjavik in srečno stopila na islandska tla. Prvi dan sva se javila na ministrstvu za šolstvo in si zagotovila sobo v študentskem domu, le streljaj od glavnega univerzitetnega poslopja. Naslednjega dne sem se zglasil pri predstojniku islandskega slovarja za obdobje od leta 1500 do sodobnosti. Sprejel me je v prostorni sobi, očitno namenjeni za seje. Glavno pohištvo je bila dolga podolgovata miza. Predstojnik je sedel ob prečnem robu in bil pred mojim obiskom zaposlen s pisanjem. Ponudil mi je stol natanko ob nasprotnem robu mize, tako da sva se gledala na kakih pet metrov. Govorila sva hvalabogu dansko, kajti za pogovor na taki razdalji je bila moja islandščina še preklavna. Predstojniku sem pojasnil svoje strokovno ozadje in razlog za željo, da bi smel raziskovati ob listkovni zbirki slovarja. Ker sem naravno daljnoviden, sem celo v tej oddaljenosti razložil, kaj leži na mizi pred predstojnikom. To so bile namreč fotografije rokopisnega slovarja Jóna Ólafssona, iz 18. stoletja, meni dobro znanega iz Københavna, saj je bil ta slovar prva snov, ki mi jo je Jón Helgason predlagal za disertacijo. Predstojniku sem rekel: »Vidim, da izpisujete iz slovarja Jóna Ólafssona.« Predstojnik očitno ni bil pričakoval, da bo čudno bitje z juga že na svoj drugi dan v deželi razpoznavalo od daleč črno-bele posnetke strani v starih islandskih slovarjih. Takoj sem dobil tak ključ za prost dostop do listkovne zbirke, ki je odpiral tudi vhod v poslopje, v katerem je bila listkovna zbirka nameščena, in sem se poslej med predali zbirke lahko motovilil noč in dan. Hkrati je predstojnik raztrosil moj podvig z njegovimi slikami, tako da mi je na univerzi v hipu zrasel ugled. Dodelili so mi ključ za dostop do polic v univerzitetni knjižnici. Z enako samoumevnostjo so mi ključce zapuili med poznejšimi bivanji.

Ko sem začel zahajati v listkovno zbirko, sem se znašel v slovarski delavnici, v kateri nihče ni bil jezikoslovec, temveč so vsi bili privrženi islandski filološki šoli. Sodelavcem sem razkril svoje namene in se pri tem srečal z nenavadnim pojavom. Njihovo mnenje o islandščini je bilo: obstaja samo en islandski jezik in njegovo oblikoslovje temelji na staroislandskem jeziku in književnosti; vsi odstopi so spodrseljaj, ki se ne sme posnemati, temveč zatirati. Zato je bil njihov odziv na moje zglede vrste *dæ-ð-i* 'bi umrl', da so pomota, ki ne zasluži pozornosti. Vendar so take oblike vestno zapisovali in vlagali med listke soodnosnih glagolov. V odgovor slovarnikom sem sklenil, da »svoje« zglede obdelam z diahronega stališča in s filološkimi sredstvi pokažem, kako so se take oblike uporabljale tudi v dobrih besedilih preteklih stoletij.

Sodelavci me pri brskanju niso niti ovirali niti mi niso pomagali. Ni se zgodilo, da bi mi kdo prinesel kak zgled moje vrste, vse sem moral naloviti sam. Pregledovanje neštevilnih listkov o posameznih glagolih je jemalo čas, kaj šele prepisovanje z listkov, saj se niso smele skotiti napake, kajti poznejše preverjanje predvidoma ne bi bilo mogoče. Nisem hitel, saj ne bi hotel zgrešiti bodisi zgledov, za katerimi sem se pehal, bodisi drugih jezikovnih posebnosti. In res sem najdeval oboje in si napraskal nekaj hrčkovske zaloge.

Obiskoval sem vsa predavanja, ki so se dotikala islandskega jezika. Raven se mi je zdela nizka. Profesorji so vsi izhajali iz islandske filološke šole in o drugih stvareh najbrž niso bili poučeni. Kljub temu mi je pouk koristil; tako sem vsaj slišal bolj počasno islandščino in to sem lažje razumel kot siceršnji govornji jezik, ki je marsikaj požiral, ne da bi bilo na take podrobnosti v strokovni literaturi opozorjeno.

V mojem letu je bil postavljen še en profesor, učenec slovitega Romana Jakobsona. Na Harvardu je doktoriral iz zgodovinskega razvoja islandskih samoglasnikov in bil sploh seznanjen z modernim jezikoslovjem. Doma se je zaradi žgočih potreb raziskovanja sicer potopil v filološko šolo, vodil pa je seminar iz splošnega jezikoslovja na podlagi znanega, takrat priljubljenega Hockettovega učbenika (Hockett 1958). Žal se je vsebina seminarja zožila na prevajanje angleških strokovnih izrazov v islandščino.

Profesor je med neko svojo uro postrojil vse navzočne tuje študente pred šolsko tablo in vsakega preizkusil: kandidat naj bi namreč zadano moderno besedo prečrkoval v normalizirano staro islandščino. Meni je namenil samostalnik *á* 'reka', kar sem z lahkoto zapisal v starem jeziku: *ǿ*, nenaprosen sem dodal pragermansko obliko **axwō* in sorodno latinsko besedo *aqua* 'voda'. Sotrpini se niso znašli tako hitro. Niso bili kakor jaz udarjeni na historično slovnico, temveč jih je pripeljala na Islandijo želja, da bi preučevali staro islandsko književnost; jezikovni razvoji so jim bili tuji.

Ko se je jeseni 1965 po Filozofski fakulteti v Ljubljani razvedelo, da sem bil srečno prispel na Islandijo, se je izcimila zgodbica, ki je krožila še po mojem povratku, da so me že na meji aretirali, ker da naj bi v meni zaradi znanja islandščine odkrili vohuna. Nič od tega! Obmejni uradniki se zame še zmenili niso, pri izkrcanih potnikih so vneto iskali tihotapsko blago. Sploh pa sem znal islandsko takrat bolj malo.

Vložek o moji islandščini. Moje praktično znanje islandščine je z leti naraščalo, a nikoli ni doseglo ravni moje angleščine in danščine. Najmanj do leta 1988 za samoučenje islandščine še ni bilo dobrega učbenika (danes, 2017, je povsem drugače). Za moje namene je bil najbolj primeren priročnik o islandščini iz peresa Stefána Einarssona, prva izdaja 1945, v angleščini. Avtor, strokovnjak predvsem za islandsko glasoslovje, je med drugo svetovno vojno prejel od ameriških oblasti sredstva, da bi pripravil učbenik za ameriške vojake, nastanjene na Islandiji; iz učbenika za vojaško rabo ni bilo nič, a ustvaril je resen priročnik za preučevalce moderne islandščine (res pa komaj primerne za samoučenje). V knjigi je bilo sicer tudi nekaj lekcij, a si z njimi učenec ni mogel dosti pomagati, če se je želel naučiti govornje islandščine. Mnogi in tudi jaz smo se ustnega jezika privajali med pogovori z naravnimi govorniki, in – kot že omenjeno – ne najmanj med univerzitetnimi predavanji. Le redki so si nabrali toliko znanja, da so zmogli zadovoljivo pisno izražanje.

Da moja islandščina res ni popolna, mi je pokazal droben dogodek med enim izmed zadnjih bivanj na Islandskem. Vendar moram začeti ovinkoma, pri inštitutu

za islandsko filologijo univerze v Reykjaviku. Država Islandija obstaja od leta 1944. Od osamosvojitve si je prizadevala, da bi se iz Københavna vrnili na otok izvirniki srednjeveških islandskih rokopisov. Te je namreč Islandija štela za svojo največjo dragocenost. Za rokopise so v inštitutu za filologijo pod zemljo opremili depojski prostor, varen pred potresi, požari in podobnim. Restitucije kar ni hotelo biti. Bistvo se je skrivalo v zadregi, ali naj Danska in drugi kolonizatorji vračajo, kar so v stoletjih pridobili iz kolonij, torej tudi z Islandije. Postopek se je zaključil, ko je prenos rokopisov v otoško državo odredilo dansko vrhovno sodišče. Izvirnike so prepeljali po oceanu v danski vojni ladji (postopno med letoma 1965 in 1972). Odtlej je inštitut za islandsko filologijo v svetovnem merilu središče za preučevanje islandskih rokopisov.

V tako spremenjenih razmerah nisem zahajal samo k listkovni zbirki slovarja, temveč tudi na inštitut za islandsko filologijo. Tam smo se okoli desetih zbirali v skupnem prostoru ob kavi. Zgodilo se je, da mi je Varja telefonirala ravno med odmorom in klic so prevezali v skupno sobo. Tako sva z Varjo opravila daljši pogovor sredi domačih ljudi. Prisluhnilo so in kasneje komentirali, da se izražam v slovenščini precej bolj sproščeno kot v islandščini. To nekaj pove o mojem (ne)obvladanju tega jezika. Po 1986 nisem bil nikoli več na Islandskem, v Sloveniji ni bilo prave priložnosti za vajo, in tako mi je nekdanja (ne)podkovanost zdrknila v delno usposobljenost za branje islandskih jezikoslovnih besedil. Konec vložka o moji islandščini.

V teh spominih ne želim razpredati o stvareh, ki niso povezane z jezikoslovjem, saj se sicer moje govoričenje ne bi nikoli končalo, a izjemoma bi omenil podrobnost, ki nazorno kaže, kako različna svetova sta bila Jugoslavija in Islandija. Nekoč (1965 ali 1966) sem želel govoriti z jugoslovanskim veleposlanikom na Islandskem, in sicer zaradi zapleta s socialnim zavarovanjem. Veleposlanica je stolovala v Oslu. Da bi izvedel, kdaj bo obiskala Reykjavik, sem se odpravil na islandsko ministrstvo za zunanje zadeve. Tam jim o morebitnem veleposlaničinem prihodu ni bilo nič znanega, a predme so položili vse dopisovanje z jugoslovansko vlado in mi predlagali, da ga kar sam prelistam in morda doženem, ali veleposlanica načrtuje pot v Reykjavik. Dopisi so bili shranjeni v registratorju, vsaka listina je bila vložena v prozorno folijo. Prebral sem vsa pisma, a zaželenega podatka nisem našel; gradivo sem oddal in se zahvalil. (Od brskanja mi je ostal vtis, da je diplomatska pošta po vsebini pusta.)

Ko sem uvidel, da bi mi v Islandiji zmanjkalo časa za sestavljanje članka o tipu *dæ-ð-i*, a da bi med pisanjem kje drugje potreboval dostop do dobre islandoslovne knjižnice, sem se oprijel okoliščine, da je taka knjižnica na voljo v ZDA, določneje na univerzi Harvard, in začel sem poizvedovati, kako bi se za leto dni preselil tja. Štipendij ZDA je bilo v Jugoslaviji na pretek, a le malo jih je bilo prednostno usmerjenih v humanistiko; še najlažje je bilo dobiti štipendijo ameriške javne ustanove IREX (International Research and Exchange 'Raziskovanje in izmenjava v mednarodnem merilu'). Štipendijo so mi res dodelili, in sicer za

študijsko leto 1969/70, preostalo pa je, kako bi dosegel sprejem prav na Harvard. (IREX se v tej smeri ni želel truditi.) Vedel sem, da je profesor skandinavistike na Harvardu Einar Haugen, Američan norveškega porekla, ki je slovel po pionirskem raziskovanju jezikov v stiku, zlasti norveščine v ZDA in v Kanadi. Do zveze z njim sem se dokopal po naslednji poti: Breda Pogorelec je mojo slo po Harvardu zaupala svoji prijateljici Milki Ivić, Milka je moje hotenje sporočila soprogu Pavletu Iviću, in on je pisal Einarju Haugenu (s katerim sta se poznala) in ga resnično preprosil, da me je Harvard pripustil (kot slušatelja brez izpitnih obveznosti), še preden sva s soprogo na tovorni ladji odpotovala čez lužo.

Ko so bili v Cambridgeu opravljene začetni koraki, namreč iskanje stanovanja, vpis na univerzo in dogovor z dodeljenim mentorjem Einarjem Haugenom, sem sklenil, da se bom udeleževal predavanj z jezikoslovno vsebino (tudi na pol ure oddaljenem MIT 'Inštitut za tehnologijo [visokošolsko in raziskovalno središče] zvezne države Massachusetts') in raziskoval v knjižnici Harvarda, v skoraj legendarni Widener Library 'Widenerjeva knjižnica'. Toda predavanja sem kmalu opustil. Predavatelji so bili sicer odlični znanstveniki, a pedagoška dejavnost ni bila njihova prednost. (Nikakor ne trdim, da je bilo ali da je na Harvardu vedno tako.) Vse leto sem obiskoval samo ure Noama Chomskega na MIT. Žal Chomsky vsaj takrat ni imel predavanj za študente, temveč za svoje najbližje sodelavce, tako da mi je bila vsebinska raven odločno previsoka, vendar sem vztrajal do konca. In ni mi žal, zdaj se smem bahati, da sem Chomskega res doživel. Oktobra 2017 sem mu pisal o strokovni zadevi in v dveh urah prejel njegov strokovni odgovor.

Čisto drugače kot pri predavanjih sem se počutil v Widener Library. Dovolili so mi dostop do skoraj vseh polic. Uvidevno so mi dodelili pisalno mizo zraven publikacij o islandski filologiji in jeziku, tako da sem knjige brez kakršnega koli nadzora sam prelagal na svojo mizo in jih smel tudi obdržati, dokler sem jih potreboval. (Le časopisi so bili drugje.) Domala nikoli nisem česa iskal zaman. (Take razmere so vladale najbrž samo še v univerzitetni knjižnici v Reykjaviku, a tam je bila ključna literatura pogosto izposojena, medtem ko sem na Harvardu tisto leto samo jaz segal po islandskih knjigah. – Žal nisem nikoli preveril, koliko je v Widener Library tiska o slovenskem jeziku.)

Lotil sem se besedila o tipu *dæ-ð-i*, ga v 6–7 mesecih dokončal in ga predal v branje mentorju. Mentor je svetoval objavo v švedskem časopisu, in tam je moj prispevek res izšel (Orešnik 1971). Edinkrat v življenju sem od tujega časopisa prejel honorar, simboličnega, s pripisom »za stroške«. Mentor je na družabnih srečanjih Harvarda in MIT pripovedoval o mojem članku, tako da mi je greben še bolj zrasel.

Članek je v prvem delu navajal oblike kot *dæ-ð-i* od različnih krepkih glagolov, s težiščem na filološki obdelavi vsakega zgleda posebej. Seznamu »mojih« glagolov ni bil doslej (tj. do 2017) dodan noben drug glagol, res pa so pri »mojih« glagolih odkrili nekaj dodatnih zapisov »šibkih« oblik (Kvaran 2006) – očitno

zato, ker je v Reykjavíku listkovna zbirka medtem že dosegla 20. stoletje z njegovimi bogatimi besedilnimi viri.

Nekako do 16. stoletja so se vsi konjunktivi preteklika tvorili iz osnove preteklika, in pri krepkih glagolih je še vedno tako. Torej je treba najprej govoriti samo o šibkih glagolih. Pri teh je v osnovi preteklika že od nekdaj kraljevala zobniška medpona, in ta se je pri tvorjenju konjunktiva preteklika samodejno znašla tudi v tej obliki – ponavljam – šibkih glagolov. A približno v 16. stoletju se je pri šibkih glagolih zaradi glasovnih sprememb, ki so oblike delale manj transparentne, razvilo drugačno pravilo za tvorbo konjunktiva preteklika, in po novem pravilu se konjunktiv preteklika tvori iz sedanjiške osnove. Ker pa sedanjiška osnova ne more prispevati zobniške medpone, je tvorjenje iz sedanjiške osnove pri šibkih glagolih poslej izrecno vključevalo tudi vstavljanje zobniške medpone. Novo tvorjenje konjunktiva preteklika iz sedanjiške osnove prizadene (kot sem že poudaril) šibke glagole, a v nekaterih redkih primerih se je tak način prenesel tudi v konjunktiv preteklika krepkih glagolov, in tako so nastali v okviru krepkih glagolov konjunktivi preteklika vrste *dæ-ð-i*. To je žal le nekak mini oris dogajanja. V mojem članku o tipu *dæ-ð-i* zajema zgolj razlaga o nastanku tega tipa 19 strani.

Doslej ni bila predložena drugačna razlaga od moje. V monografski obliki objavljena magistrska naloga Klause Otta Schnelzerja (Schnelzer 2008), posvečena predvsem nekoliko podobnim razmeram v bavarskih narečjih nemščine, moje ugotovitve izčrpno in korektno povzema, iz svojega pa dodaja tako v zvezi z islandščino kot v zvezi z bavarščino (sem spada še švicarska nemščina), da je po mnenju naravnega jezikoslovja konjunktiv preteklika najmanj naravna osebna glagolska oblika, zato med osebnimi glagolskimi oblikami najmanj obstojna. (Avtor je izrekel to misel v izrazju Dresslerjeve ali dunajske šole, sam pa sem tu avtorjeve navedbe prevedel v izrazje naše naravne skladnje.) Tej smiselni nadgradnji se z veseljem pridružujem, a žal je nisem mogel zapisati leta 1970, saj takrat naravnega oblikoslovja in oblikoglasja še ni bilo. Islandska in hkrati edina ocena Schnelzerjeve knjige, namreč Kvaran 2009, se moje razlage ne dotika. O vseh svojih mednarodno objavljenih prispevkih o islandščini tu povzemajoče dodajam, da jih po moji vednosti še nihče ni izpodbijal. Lani je v časopisu za islandsko jezikoslovje Hákonarson (2016: 113) podal celostransko poročilo o članku Orešnik 1982 (objavljenem v časopisu za islandsko filologijo), torej segajo sklici na moje delo do sedanjosti. Pri delih o islandski fonologiji pa skušajo moj preprosti in (z današnjega stališča) preskromni formalizem polagoma nadomestiti z veliko boljšim, tudi v okviru optimalnostne teorije. (Sodeluje Peter Jurgec, ki se je z islandsko fonologijo najbrž seznanil med študijem na univerzi v norveškem mestu Tromsø. V disertaciji Jurgec 2010 sta omenjeni dve moji bolj kasni objavi o ujevskem preglasu – Orešnik 1975 in Orešnik 1977.)

Vložek o Romanu Jakobsonu. Na Harvardu sem se seznanil tudi z Romanom Jakobsonom, ki je bil še pri polni moči. Posvečal mi je pozornost, čemur sem se po tihem čudil. S soprogo Kristino Pomorsko sta me celo gostila na kosilu, kar je

bilo nenavadno. A ob neki priliki mi je Roman Jakobson pojasnil, da imajo vsi Slovenci, ki se znajdejo v njegovi bližini, pri njem posebno mesto. Ko je namreč pred pretečim nemškimi napadom na Češkoslovaško skušal kot ruski Žid najti zatočišče v drugi državi, mu je prva ponudila službo ljubljanska univerza, določneje prof. Fran Ramovš. Ponudbe na srečo ni sprejel, saj je bila nato tudi Jugoslavija žrtev zasedbe. Preselil se je na Švedsko in od tam skoraj takoj na newyorško univerzo Columbia. Njegova naslednja in dokončna postaja je bil Harvard. Konec vložka.

Poleti 1970 sva se s soprogo udeležila poletne šole Ameriškega jezikoslovnega društva na državni univerzi v mestu Columbus, Ohio. O teh vsakoletnih šolah je znano, da so nekatere izjemno dobre, druge pa manj dobre; odločilno je, katere predavatelje poletna šola pritegne/najame. Šola v Columbusu je bila prijetna prireditelj, a kot vir novega znanja ni izpolnila pričakovanj. Zgodilo se je celo, da so udeleženci izžvižgali plenarno predavanje; mikalo me je, da bi nezadovoljstvo izrazil tudi sam.

Po Columbusu sva se s soprogo odpravila proti domovini. Poleg osebne prtljage se nama je nabralo toliko knjig in posebnih odtisov, da sva napolnila devet kovčkov, tako da sva morala potovanje opraviti s tovorno ladjo. Od New Yorka do Reke je trajalo dva meseca, kajti ladjo so šele sproti brzojavno obveščali, kam naj pluje po tovor. Morje je mirovalo.

Na Reki je kovčke pregledal carinik, podrobno, a ravnodušno. Oživel je, ko je dotipal dobro zaviti in dobro skriti pisalni stroj. Najbrž je bil razočaran, ko sem zmagoslavno pokazal potrdilo, da je bil pisalni stroj leto prej izvožen, in sicer ravno z Reke. (Iskreno upam, da je bil na potrdilu podpis prav tega carinika.) Stroj je bil najmanjši model znamke Tops, torej domače izdelave.

V mesecih po povratku domov je bila osnovana Raziskovalna skupnost Slovenije. Zbudila je veliko upanje, da se bodo javna sredstva za znanstveno delo pomnožila. Udeležil sem se uradne ustanovitve Raziskovalne skupnosti v dvorani ljudske skupščine in z dvema nastopoma z govornice dosegel, da v telesa Raziskovalne skupnosti kot predstavnika jezikoslovja ne bi izvolili samo sodelavca tedanjih akademjskih inštitutov, temveč tudi koga s Filozofske fakultete. (Vlogo padalca sem smel igrati, ker je bilo obdobje Staneta Kavčiča.) Sklepal sem, da bi mi morda nasprotoval predstojnik akademjskih inštitutov, predsednik SAZU Josip Vidmar, ki je sedel v prvi vrsti. Da bi naredil vtis, sem nalašč govoril svojo najbolj fino, najbolj puristično knjižno slovenščino. Ko sem svoj drugi nastop intoniral, da nisem enakih misli s prejšnjim govornikom, sem izpod čela že videl, kako je Josip Vidmar dvignil glavo, saj najbrž ni pričakoval, da bo tak mlečnozobec znal izustiti »biti enakih misli«. (Ne vem, ali je utegnil zaznati, da sem se z izrazom »prejšnji govornik« izognil sopomenkama »predgovornik« in »predhodni govornik«, ki slogovno nista usklajena z »biti enakih misli«.) Domnevam, da je prav Josip Vidmar namignil vodstvu, naj mi ugodijo, in sicer so izbrali kar mene, ker so me pač lahko takoj vprašali, ali sprejemam kandidaturo.

Postal sem član tiste »nadkomisije«, ki naj bi delila sredstva med področja znanosti. Vodil jo je fizik Robert Blinc, tedanji predsednik Raziskovalne skupnosti. Komisija je opravila veliko dela že na prvi seji. Razdeljevanje denarja je potekalo presenetljivo gladko, enako gladko so sredstva kopnela, tako da sem ponižno začivkal, kako bo na koncu za humanistiko ostalo bore malo. Takoj se je osorno oglasil direktor Instituta Jožef Stefan z besedami: »Ta nič ne razume.« Posledično ni bilo o humanistiki nobene razprave, upal sem na priložnost naslednjič. A na seje komisije sploh nisem bil več vabljen (kolikor se spomnim). Kar se je zakoličilo tistega prvega dne, velja mutatis mutandis še dandanes, namreč neznosno skromno financiranje humanistike.

Stroke smo bile pozvane k pripravi načrta ali vizije za znanstveno delo. Jezikoslovje naj bi predstavili Jakob Rigler z akademjskih inštitutov, Anton Železnikar z Instituta Jožef Stefan (pristojen za umetne jezike, zdaj bi rekli za jezikovne tehnologije) in moja malenkost. V svojem deležu besedila sem predlagal, da bi se na Filozofski fakulteti ustanovil oddelek za splošno jezikoslovje, namen katerega bi bil, da bi se vse opisno jezikoslovje fakultete usklajevalo na področju teorije in znanstvenega dela. Predlog je trčil ob tako silovit odpor, da se o uresničitvi ni niti pomišljalo. Moje dolžnosti pri Raziskovalni skupnosti je prevzela Breda Pogorelec in jezikovni oddelki so si oddahnili.

Vračam se k znanstvenemu delu na področju islandščine. V več prispevkih sem se ukvarjal z ujevskim preglasom. Ta deluje samo znotraj nezloženk in zadnjih sestavin zloženk. V načelu spremeni ujevski preglas vsak naglašeni *a* v *ö* [œ] in vsak nenaglašeni *a* v *u* [y]: samostalnik *safnað-ur* 'zbirka, skupnost' se v dajalniku množine glasi *söfnuð-um*, ker *u* sklonila *-um* izzove v vseh *a*-jih besede delovanje ujevskega preglasa (prva objava Orešnik 1972). Kot se vidi iz imenovalnika ednine *safnað-ur* iste besede, pa samoglasnik *u* imenovalniškega sklonila *-ur* ne sproža ujevskega preglasa. Moja prva rešitev te »nedoslednosti« se je izšla v določitev vrstnega reda udeleženih pravil, namreč da se sklonilo za imenovalnik ednine namesto *-ur* glasi samo *-r* (tako da v njem še ni tistega *u*-ja, ki bi v *a*-jih pred njim izsilil ujevski preglas), šele za pravilom o ujevskem preglasu pa deluje pravilo $r \rightarrow ur / C_ \{C, \#\}$, ki prikliče nedelujoči *u*. (Tudi nekateri drugi so umovali kot jaz, nekako prav v tistem času.) S to rešitvijo se v sinhroniji posnema zgodovinski razvoj $r > ur / C_ \{C, \#\}$, ki je dokazano šele sledil delovanju ujevskega preglasa. A pod predpostavko, da navadni govorec ne ve o zgodovinskem razvoju jezika prav ničesar, sem sklepal, da taka rešitev opisno ne more biti realistična, in sem poskusil z novo različico, ki ne bi spominjala na zgodovinski razvoj. V tej, predelani rešitvi se *u*-ji zadnjega zloga delijo na tiste, ki zaženejo ujevski preglas, in na tiste, ki ujevskega preglasa ne dopuščajo. Sklonilo *-ur* imenovalnika ednine bi spadalo v drugo skupino, sklonilo *-um* dajalnika množine pa v prvo skupino. Utemeljevanje je bilo obsežno in se tu ne more ponoviti. Nova rešitev je izšla kot Orešnik 1978a (v isti reviji kot Orešnik 1972), a se je po preteku časa pokazalo, da drugi raziskovalci vztrajajo

pri prejšnji rešitvi oziroma jo jemljejo kot podlago pri nadaljnjem delu (recimo v okviru optimalnostne teorije). Pri prvi rešitvi me moti predpostavka, da ima sklonilo *-ur* imenovalnika ednine v možganih dve obliki: eno globinsko (*-r*) in eno površinsko (*-ur*); globinska oblika je abstraktna. S takimi pomisleki sem se polagoma oddaljeval od tvorbeno slovnice.

Leta 1975 me je osrečila psihoza, zaradi katere sem prebil šest tednov v bolnici Polje. Takrat so bile že na voljo, tudi zame, tiste čudežne tablete, ki so bile kratko pred mojo boleznijo razredčile vrste psihiatričnih bolnikov, saj so se poslej lahko zdravili s prostosti. Ko so me odpustili, sem moral še vedno jemati večjo količino zdravila, tako da se mi je ves čas predvsem spalo. Vendar sem mesec dni po Polju odpotoval v Ameriko, kajti že od prej sem načrtoval udeležbo na skandinavistični konferenci v teksaškem mestu Austinu in že od prej sem imel pripravljen in prijaven referat. In res sem poletel iz Luksemburga prek Reykjavika in New Yorka v Austin. Tam sem bivanje prespal, le da sem na konferenci svoje predavanje prebral (objava Orešnik 1978b) in se udeležil prelepega enodnevnega izleta, a nisem užival narave in spomenikov, temveč sem komaj spet dočakal ležišče. Povabljen sem bil na zasebni obisk, a se nisem spominjal niti nekaterih navadnih angleških besed, tako da se nisem pogovarjal. Srečno sem se vrnil v Ljubljano. Še danes komaj dojemam, kako sem se med to dogodivščino izogibal neprijetnim zapletom, čeprav sem bil v celoti odvisen od samega sebe, ko najbrž ne bi smelo biti tako.

V sedemdesetih in osemdesetih letih sem razen Reykjavika večkrat obiskal inštitut za islandske študije v Københavnu (kjer so me poznali iz časov mojega bivanja na Danskem v letih 1959–1961), saj sem se pogosto šele med snovanjem besedil za objavo zavedel, da mi za dokončanje manjka še to in še to. Pot do Danske je bila vsekakor krajša in cenejša kot do Islandije. Pripetilo se je, da so mi ob neki priliki, ko sem želel v København, iz inštituta sporočili, da izjemoma nimajo sredstev zame, a da bi po dogovoru z oddelkom za danski jezik (ki je denar imel) uradno obiskal ta oddelek (neuradno tudi inštitut za islandoslovje). Pogoj je bil, da bi na oddelku za danščino izvedel predavanje. Ugriznil sem v jabolko in si za predvideni nastop izbral danski stød. Iz zgodnjih časov, ko sem bil še vodil tečaje danščine, sem namreč vedel o stødu precej, saj se danščine brez sprotnega omenjanja støda učencem ne da dovolj približati. V prispevku sem zbral podatke o vseh položajih, v katerih se more pojavljanje støda opisati z oblikoglasnimi sredstvi, ne s fonološkimi.

Vložek o danskem stødu (navadno se zanj v zapisih izgovarjave rabi resica). Stød je posebnost zlogov, ki se nikoli ne piše, a se izgovarja deloma na predvidljivih, deloma na nepredvidljivih mestih v besedi ali v nekaterih oblikah pregibne besede. Iz članka Grønnum – Vazaquez-Larruscain – Basbøll 2013 je razvidno, da še zdaj poteka živahna razprava o fonetični naravi støda. Odločajo se med tremi možnostmi: da je stød čisti prozodem, da je faringalizirani (= ožreljeni) prozodem ali laringalizirani (= oglasilčeni) prozodem. (Ožreljeni = izgovorjen z udeležbo žrela; oglasilčeni = izgovorjen z udeležbo glasilk.) Navedena študija

daje prednost zadnji možnosti. Slovencem se zdi stød glasovno še najbolj podoben nadkratkemu premoru sredi besede ali na njenem koncu. Npr. dansko *mand'* 'človek, mož', množina *mænd'*, določna oblika *mand'en* 'the man' in množina *mænd'ene* 'the men'. Žal je stød tujcem komaj slišen; tudi v danskem gledališču se opirajo na prijeme za jačanje slušnega vtisa. Mimogrede: take zadrege pa ni pri rožanskem glasilčnem zaporniku »q«, ki se z odrskih desk celo na koncu besede sliši dovolj razločno (Anton Schellander po elektronski pošti 2016). Konec vložka.

O stødu sem na oddelku za danščino res predaval, v še kar razumljivi danščini, in sledila je objava prav tako v danščini (Orešnik 1979). Temu članku, ki je moje prvo in edino delo o danščini, nisem prisojal vrednosti, tudi zato, ker me je med sestavljanjem besedila še vedno oviral odmerek antipsihotičnega zdravila. Besedilo se mi je zdelo dolgočasno in da ničesar ne prehitava. A že kmalu se je članek znašel v danski bibliografiji o stødu (Basbøll 1985), leta 2005 pa me je v monografiji (620 strani) o vseh vidikih danske fonologije iz peresa danskega profesorja Hansa Basbølla prijetno začudila prva med tremi omembami o meni:

A short paper by Janez Orešnik (1979) is a pioneering analysis of the inflectional morphonology of stød, and its view on the lexicon is related to the approach developed in this book (Basbøll 2005: 25 op.).

Moj prevod:

Kratki prispevek Janeza Orešnika (1979) je pionirska oblikoglasna analiza støda v pregibnih besedah; pogled tega prispevka na leksikon je soroden pristopu, razvitemu v [moji] knjigi.

(Izraz leksikon je iz tvorbene slovnice in pomeni seznam tistih podatkov o slovarskih enotah, ki niso predvidljivi. Iz tega se razume, da sem se v članku Orešnik 1979 posvečal vprašanju, katere pojavitve støda se dajo napovedati in katere ne.)

Te angleške besede – lično spravljene v opombo pod črto – so sploh edina neposredna pohvala mojega dela v znanstvenem tisku. Preostali omembi mojega imena v Basbøllovi knjigi (Basbøll 2005: 443, 448) se na moj prispevek samo sklicujeta.

Nekaj povsem drugega so vljudne besede o meni v že izšlih ocenah (Rudin 2018 in Chidambaram 2018) zbornika Marušič in Žaucer 2016.

NAVEDENKE

Basbøll 1985 = Hans Basbøll, Stød in modern Danish, *Folia Linguistica* 19 (1985), 1–50.

Basbøll 2005 = Hans Basbøll, *The phonology of Danish*, Oxford: Oxford University Press, 2005. (Basbøllova monografija je vpisana v knjižnici germanskih jezikov Filozofske fakultete, vendar vodena kot založena.)

Chidambaram 2018 = Vrinda Chidambaram, [ocena zbornika Marušič in Žaucer 2016], *Journal of Slavic Linguistics* 26 (2016), št. 1, 143–166.

- Grønnum – Vazquez-Larruscain – Basbøll 2013** = Nina Grønnum – Miguel Vazquez-Larruscain – Hans Basbøll, Danish stød: larygealization or tone, *Phonetica* 70 (2013), 66–92.
- Einarsson 1945** = Stefán Einarsson, *Icelandic: Grammar. Texts. Glossary*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1945.
- Hákonarson 2016** = Aðalsteinn Hákonarson, Aldur tvíhljóðunar í forníslensku [‘Starost podvoglašenja v stari islandščini’], *Íslenskt mál og almenn málfræði* [‘Islandski jezik in splošno jezikoslovje’] (Reykjavík) 38 (2016), 83–123.
- Hockett 1958** = Charles F. Hockett, *A course of modern linguistics*, New York: Macmillan, 1958.
- Jurgec 2010** = Peter Jurgec, *Feature Spreading 2.0: A Unified Theory of Assimilation*, University of Tromsø, 2010.
- Kvaran 2006** = Guðrún Kvaran [Böðvarsdóttir], Nokkur orð um staðbundnar beygingar [‘Nekaj besed o lokalizmih v fleksiji’], *Hugvísindabing 2005* [‘Srečanje humanističnih ved 2005’], Reykjavík: Hugvísindastofnun Háskóla Íslands [‘Inštitut za humanistiko islandske univerze’], 2006.
- Kvaran 2009** = Guðrún Kvaran [Böðvarsdóttir], [ocena dela Schnelzer 2008], *Íslenskt mál og almenn málfræði* [‘Islandski jezik in splošno jezikoslovje’] 31 (2009), 225–232.
- Marušič – Žaucer 2016** = Franc Lanko Marušič – Rok Žaucer (ur.), *Formal Studies in Slovenian Syntax: In Honor of Janez Orešnik*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2016.
- Orešnik 1971** = Janez Orešnik, On some weak preterite subjunctives of otherwise strong verbs in Modern Icelandic, *Arkiv för nordisk filologi* (Lund) 86 (1971), 139–178.
- Orešnik 1972** = Janez Orešnik, On the Epenthesis Rule in Modern Icelandic, *Arkiv för nordisk filologi* (Lund) 87 (1972), 1–32.
- Orešnik 1975** = Janez Orešnik, The Modern Icelandic u-umlaut rule, v: *The Nordic Languages and Modern Linguistics 2: Proceedings of the Second International Conference of Nordic and General Linguistics*, Stockholm: University of Umeå, 1975, 621–630, razprava 630–633.
- Orešnik 1977** = Janez Orešnik, Modern Icelandic u-umlaut from the descriptive point of view, *Gripla* [znanstveni časopis inštituta za islandsko filologijo] (Reykjavík) 2 (1977), 151–182.
- Orešnik 1978a** = Janez Orešnik, The modern Icelandic epenthesis rule revisited, *Arkiv för nordisk filologi* (Lund) 93 (1978), 166–173.
- Orešnik 1978b** = Janez Orešnik, The age and importance of the modern Icelandic word type *klifr*, v: *The Nordic Languages and Modern Linguistics 3: Proceedings of the Third International Conference of Nordic and General Linguistics*, Austin, Texas: University of Texas at Austin, 1978, 468–471.
- Orešnik 1979** = Janez Orešnik, Stødet i rigsdansk morfologi [‘Stød v oblikoslovju knjižne danščine’], *Danske Studier* (København) 1979, 123–129.
- Orešnik 1982** = Janez Orešnik, An Old Icelandic dialect feature: *iæ* for *æ*, *Gripla* (Reykjavík) 5 (1982), 183–196.
- Orešnik 2017** = Janez Orešnik, Moj stik z jeziki in z jezikoslovjem v obdobju 1947–1958, *Jezikoslovni zapiski* 23 (2017), št. 1, 251–260.
- Orešnik 2018** = Janez Orešnik, Moj stik z jeziki in z jezikoslovjem v obdobju 1958–1965, *Jezikoslovni zapiski* 24 (2018), št. 1, 231–240.
- Rudin 2018** = Catherine Rudin, [ocena zbornika Marušič – Žaucer 2016], *Language* 94 (2018), št. 1, 220–223.
- Schnelzer 2008** = Klaus Otto Schnelzer, *Konjunktiv kontrastiv: zur Morphologie bairischer und isländischer Verben*, Regensburg: Edition Vulpes, 2008 (Regensburger Dialektforum 11).